

FEDERAL ALMANYA'DA İSLÂM DİN EĞİTİMİ (Kuzey Ren-Westfalya Eyaletindeki Durum)

Islamic-Religious Education In The Federal Republic Of Germany (The Present Situation In The Nordrhein-Westfalen)

Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU*

A. Ü. İlahiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Araş. Gör.

ISLAMISCH-RELIGIÖSE ERZIEHUNG IN DEUTSCHLAND (Die Situation in Nordrhein-Westfalen)

Dieser Artikel behandelt die Entwicklung des Curriculums für den islamischen Religionsunterricht an muslimischen türkischen Kindern und diesbezügliche Ansichten türkischer Lehrer in Nordrhein-Westfalen

Der Artikel gründet sich auf eigene Forschungen und Erfahrungen des Autors in Nordrhein-Westfalen in den Jahren 1988 und 1989, und gliedert sich folgendermaßen:

I. Einführung

II. Der islamische Religionsunterricht in Nordrhein-Westfalen.

A) Die Vorarbeiten für das Curriculum und die islamischen Religionsbücher

B) Die Fortbildung der türkischen Lehrer, die den islamischen Religionsunterricht erteilen

C) Positive und negative Reaktionen auf das Curriculum von muslimischen Organisationen in Deutschland

III. Ein Meinungsbild unter türkischen Lehrern, die sich in der Fortbildung für islamischen Religionsunterricht befinden

IV. Allgemeine Bewertung und Schluß

Viele türkische Eltern haben in Deutschland einen Kulturschock erlebt. Dieser Schock hat besonders grossen Einfluss auf die Kinder gehabt. Viele haben keine Heimat in der türkischen Kultur und genauso wenig einen Platz in der deutschen Gesellschaft gefunden. Dieses Problem dauert noch an. Zur Verbesserung dieser Situation sollten die türkischen Kinder sowohl in ihre eigene Kultur hineinwachsen, als auch die deutsche Kultur kennenlernen.

Dabei hat sich herausgestellt, dass ein islamischer Religionsunterricht, der in Deutschland stattfindet, neuer Inhalte und neuer Methoden bedarf. Aus diesem Gedanken heraus wurde im "Landesinstitut für Schule und Weiterbildung" in Nordrhein-Westfalen ein Curriculumentwurf für die Grundschule in deutscher und türkischer Sprache erarbeitet und seit ungefähr zwei Jahren werden die türkischen Lehrer, die den Religionsunterricht erteilen, auch in diesem Institut fortgebildet und mit dem Curriculum vertraut gemacht.

In diesem Artikel wird daher über das Curriculum hinaus auch die dazugehörige Lehrerfortbildung vorgestellt.

Türkische Lehrer beklagen in einer Befragung, ihnen fehle über die Unterrichtsbücher und selbst hergestellten Medien hinaus jegliches Unterrichtsmaterial. Der Religionsunterricht hat ihrer Meinung nach positiven Einfluss auf die Schüler. Obwohl der Besuch freigestellt ist, nehmen die meisten Schüler am Unterricht teil. Um die Ehrfrucht vor dem anderen Glauben zu fördern, möchten die Lehrer verstärkt Kenntnisse über andere Religionen vermitteln. Zum Nachteil der Kinder ist die Kommunikation zwischen Lehrern und Imamsen bisher schlecht, obwohl gerade diese beiden Personengruppen für die religiöse Erziehung entscheidend sind.

Insgesamt kann man sagen, dass das Curriculum gut vorbereitet worden ist. Die Themen haben immer Bezug zu den Lebenserfahrungen der Kinder. Zu wünschen wäre eine noch grössere Vorsicht in der Wahl mancher im Curriculum vorgeschlagener Quellen und eine bessere Qualität des Bildmaterials der Religionsbücher.

* 1984 yılında A.Ü. İlahiyat Fakültesi'neden mezun olan araştırmacı, 1986 yılından beri aynı fakültenin Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda Araştırma görevlisidir. İki yıl boyunca Federal Almanya'da araştırmalar yapan yazar, hâlen « F. Almanya'daki Türk Çocuklarının Temel Eğitiminde Din Eğitiminin Yeri » konulu bir doktora tezi hazırlamaktadır.

I- GİRİŞ

Federal Almanya'nın Kuzey Ren-Westfalya eyaletinde, Müslüman Türk öğrencilere verilecek İslâm Din Eğitimi konusunda müfredat programı hazırlama ve uygulama çalışmaları ile ilgili olan bu araştırmamız, söz konusu eyaletteki temel okul eğitimi * I. kademesindeki (Grundschule 1-4 sınıflar) İslâm din derslerinin durumunu ve bu konuda yürütülen çalışmaları ele almak üzere hazırlanmıştır.

Araştırmamızda, Federal Almanya'nın özellikle Kuzey Ren-Westfalya eyaletindeki söz konusu müfredat programı hazırlık çalışmalarının ele alınmasının önemi, bu çalışmaların bir pilot bölge uygulaması niteliğini taşıması ve başarılı sonuçlar alındığı takdirde, gelecekte Federal Almanya'nın diğer eyaletlerine de yaygınlaştırılmasının düşünülmektedir. Çünkü 1980 yılı sonbaharında, Federal Almanya Eyaletleri Eğitim Bakanları Ortak Konseyi'nde yabancı çocukların eğitimi ile görevli alt çalışma grubu Kuzey Ren-Westfalya eyaletini, başlatılan bu çalışmayı tüm Federal Almanya için model olacak biçimde sürdürmekle görevlendirmiştir.¹

Federal Almanya'da bizzat yürüttüğümüz araştırmalarda elde edilen veriler ışığında konuyu derinliğine incelemeye geçmeden önce, çalışmamızla ilgili olması bakımından oraya giden Türk vatandaşlarının Federal Almanya'da, kendilerine tamamen yabancı bir toplum ve kültür ortamında kalmalarından dolayı karşılaştıkları kültür şokuna işaret etmek ve bizce önemli sayılan bazı konulara dikkat çekmek istiyoruz.

Çağımıza damgasını vuran teknolojik gelişmeler sonucu ulaşım ve haberleşme imkânları son derece genişlemiştir. Bu durum ülkeleri ve insanları her geçen gün biraz daha birbirine yaklaştırmaktadır. Bu yakınlaşma ve özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanan söz konusu teknolojik gelişme ve ilerlemeler, gelişmekte olan ülkelerdeki iş gücünün, bu teknik gelişme ve ilerlemeyi gerçekleştiren ülkelere doğru akmasına neden olmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren yurt dışına işçi gönderen ülkeler arasına giren Türkiye için bu iş gücü akımının en fazla olduğu ülke Federal Almanyadır. 1960'lı yıllarda başlayan bu işçi göçü zamanla çok büyük rakamlara ulaşmıştır. Mesela bu araştırmamıza konu olan Federal Almanya göz önüne alındığında 1980'li yılların ortalarında bu ülkedeki Türk vatandaşlarının sayısı 1.500.000'i aşmıştır. Bu sayının

yaklaşık 1/3'ünü, yani 500.000 kadarını çocuklar oluşturmaktadır.²

Türkiye'de iken genellikle kırsal kesimde yaşayan ve pek çoğu henüz ülkemizdeki büyük şehirleri bile görmemiş olan bu vatandaşlarımız, birdenbire kendilerini Münih, Stuttgart, Köln ve Berlin gibi 20. asrın endüstri bakımından gelişmiş büyük şehirlerinin merkezlerinde bulmuşlardır. Bu şehirler ve içinde yaşayan insanlar, onlara hem görünüş, hem konuşulan dil, hem de inançlar bakımından çok yabancıdır. Kısacası bu vatandaşlarımız tamamen farklı bir kültür ile yüzyüze gelmişler, bu durum ise onların hemen hepsinde farklı düzeylerde de olsa bir şok etkisi yaratmıştır.

Başlangıçta bir kaç ay veya birkaç yıl çalışarak bir miktar para kazandıktan sonra, memleketine geri dönmeyi düşünerek özellikle Federal Almanya'ya çalışmaya giden bu vatandaşlarımız, çeşitli sebeplerle bu düşüncelerini gerçekleştirememişlerdir.**

Burada bizim için önemli olan nokta, vatandaşlarımızın, ilk düşüncelerinin aksine çalışmaya gittikleri ülkelerde uzun süre kalmaları, büyük bir kısmının da zamanla ailelerini ve çocuklarını yanlarına alarak orada, farklı inanç ve düşüncelerin şekillendirdiği o kültür içinde yaşamaya karar vermiş olmalarıdır. Böylece durum geçici bir iş gücü transferi ve ekonomik bir olay olmaktan çıkmış; aynı zamanda, pek çok boyutları olan ve birçok sorunu ortaya çıkaran bir olay haline dönüşmüştür.

İşçi olarak yurtdışına giden vatandaşlarımızın kendileri yetişkin kişilerdir. Kişiliklerini kazanmışlar ve kültürel kimlikleri şekillenmiştir. Bu bakımdan yabancı bir toplum ve kültürel çevrede yaşamının, onların kişilikleri üzerinde bıraktığı olumsuz tesirler sınırlı olmuştur. Ancak orada doğan veya küçük yaşlarda iken oraya giden ve henüz kişilikleri tam oluşmamış olan Türk çocukları, karşılaştıkları yabancı kültür ve bu kültürü şekillendiren farklı dini inançlar karşısında bocalamışlardır. Bu çocukların, kişiliklerini, ya tam geliştiremedikleri, veya çarpık geliştirdikleri de bir vakıdır. Çocukların bir çoğu ne tam Türk kültürünü ve İslâm inançlarını öğrenip ona uyum sağlayabilmekte, ne de Alman toplumuna ve kültürüne uyum gösterebilmektedirler. Söz konusu uyumsuzluk onların davranışlarında görülebilmektedir. Bir kısmı, bu uyumsuzluğu, dışa dönük davranışlarla; vuran, kıran,

* F. Almanya'da zorunlu temel eğitim dokuz yıl olup, ilk dört sınıfa Temel okul (Grundschule) denilmektedir.

** Burada sözü edilen sebeplerin tesbiti ayrı bir araştırma konusudur. Bu nedenle biz çalışmamızda bunların neler olduğu konusuna girmedik.

1. GEBAUER, Klaus Dr.; "Religiöse Unterweisung für Schüler islamischen Glaubens in deutschen Schulen "Din Öğretimi ve Din Hizmetleri seminerine sunulan tebliğ Ankara 8-10 Nisan 1988 s.7.
2. TÜRKDOĞAN, Orhan Prof. Dr.; İkinci Neslin Dramı, İst. 1984, s.24 ve TEZCAN, Mahmut Doç. Dr.; Yurt Dışından Dönen

kavgacı kişiler olarak göstermekte; bir kısmı da içe dönük bir şekilde davranarak kendilerini çevreden soyutlamaktadırlar. Nitekim kendileri ile görüştüğümüz Türk öğretmenlerinin büyük çoğunluğu "Türk çocuklarında aşırı video ve televizyon seyretme tutkusunu bulduğunu" belirterek, bunun sebebini "Alman toplumu ile kaynaşmama ve kendi kendine eğlenme arzusu" olarak açıklamışlardır. Daha anlamlı bir ifade ile bu durum, içinde bulunduğu topluma yabancılaşmanın ve içe dönük uyumsuz davranışların bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Federal Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın yaklaşık üçte birini (500.000) çocuklar oluşturmaktadır ve bunların büyük bir kısmı okula devam etmektedirler. Federal Almanya'da yapılan bir araştırmaya göre,³ 1985 yılında bu ülkedeki bazı okullarda her on çocuktan birinin Müslüman olacağı ve Alman okullarındaki öğrencilerin %30-40'ının Müslüman ailelerden geleceği tahmin edilmiştir. Çünkü Türk çocuklarının sayısı sürekli artmaktadır. Bunların da Alman kanunları gereği temel okul eğitiminden geçmeleri zorunludur. Verilen eğitimde Türkçe ve Türk kültürü dersleri arasında din dersi de yer almaktadır. Bu durum Hıristiyan bir toplumda nasıl bir İslâm din eğitimi verileceği sorunu ortaya çıkarmıştır. Burada bizim için önemli olan nokta, farklı kültürel ve dini çevrede yaşayan onbinlerce Müslüman Türk çocuğuna verilecek din eğitiminde takip edilecek esasların neler olacağıdır.

Bu açıklamalardan sonra, İslâm din eğitimi konusunda sistemli ve düzenli çalışmalar yapıldığı Kuzey Ren-Westfalya eyaletindeki durumu ortaya koymak ve yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermek istiyoruz. Bu eyaletteki çalışmaları başlıca şu üç ana başlık altında inceleyebiliriz:

- İslâm din dersleri için müfredat programı ve ders kitabı hazırlık çalışmaları;
- İslâm din derslerini verecek olan öğretmenlerin eğitilmesi;
- Müfredat programı ve ders kitabı hazırlık çalışmalarına yönelik olumlu ve olumsuz tepkiler.

Eyaletteki çalışmalarla ilgili olarak bu başlıklar altında bilgi verdikten sonra, bizzat yaptığımız araştırmalarda edindiğimiz bilgileri, ayrıca sözkonusu eyalette görev yapan ve yürütülen hazırlık çalışmalarına katılan Türk öğretmenlerle yaptığımız görüşmelerde elde ettiğimiz bulguları sunacağız. Makalemizin sonunda ise, genel bir değerlendirme yapıp, konuya ilişkin tavsiyelerimizi sunarak sözlerimizi bitireceğiz.

II. KUZEY REN-WESTFALYA EYALETİNDE İSLÂM DİN DERSLERİ

Türkiye'deki merkezî ağırlıklı yönetim biçiminin aksine Federal Almanya Cumhuriyeti çeşitli eyaletlerin birleşmesiyle oluşmuş federal yönetime sahip bir devlettir. Her eyaletin kendine has anayasası vardır. Bu eyaletler pek çok konuda özgürce kararlar alabilirler. Kültür ve eğitim konusunda düzenleme yapma yetkisi de eyaletlere bırakılmıştır. Bu bakımdan eyaletler arasında eğitim konusunda farklı düzenlemeler vardır. Bu farklılık hiç şüphesiz Türk çocuklarının eğitimine ve özellikle din eğitimine de yansımıştır. Bu nedenle İslâm din eğitimi konusundaki araştırmamıza diğer eyaletlerden farklı özelliklere sahip olan Kuzey Ren-Westfalya eyaletindeki çalışmalar esas alınmıştır. Araştırmamıza adı geçen eyalette sürdürülen faaliyetlerin temel teşkil etmesinin bize önemli sayılan bazı sebeplerini şöyle sıralamak mümkündür:

1) Kuzey Ren-Westfalya, Federal Almanya'nın en kalabalık nüfusa sahip eyaletidir ve orada bulunan Türk nüfusunun hemen hemen yarısı bu eyalette yaşamaktadır.

2) Pek çok endüstri merkezini bünyesinde barındıran eyalette, Köln, Düsseldorf, Duisburg, Dortmund gibi Türklerin yoğun olarak çalıştığı büyük şehirler bulunmaktadır.

3) Yukarıda belirttiğimiz üzere, Eyaletlerin Kültür Bakanları Ortak Konseyi'nin kararına uygun olarak Müslüman Türk çocuklarına verilecek İslâm din eğitimi konusunda sistemli ve düzenli çalışmalar, pilot bölge olarak seçilen bu eyalette yapılmaktadır. Söz konusu çalışmaların ürünü olan program ileride Federal Almanya'nın diğer eyaletlerine de yaygınlaştırılabilecektir.

Çalışmamıza neden bu eyaletin esas alındığı ile ilgili bu kısa bilgilerden sonra üç ana başlık altında inceleyebileceğimizi belirttiğimiz faaliyetleri açıklamaya geçebiliriz.

A) İslâm Din Dersleri Müfredat Programı ve Ders Kitabı Hazırlık Çalışmaları

Kuzey Ren-Westfalya eyaletinde, "Okul ve Meslek Geliştirme Enstitüsü" (Landesinstitut für Schule und Weiterbildung) bünyesinde yaklaşık on yıldır yapılan çalışmalar sonunda ilkökul 1-4. sınıflar için hazırlanan İslâm din dersleri müfredat programı 1984/85 öğretim yılından itibaren uygulanmış ve elde edilen uygulama sonuçları değerlendirilerek bu müfredat programı geliştirilmeye çalışılmıştır.⁴ Hazırlanan müfredat programı her sınıfta altı ünite olmak üzere toplam 24 üniteden oluşmaktadır. Türkçe ve Almanca olmak

3. LAEHNEMANN, Johannes Prof. Dr.; *Kulturbegegnung in Schule und Studium*, Hamburg 1983, s.7.

üzere iki dilde hazırlanmış olan müfredat programını oluşturan üniteler, günlük hayat ile İslâm dininin temel konuları arasında ilgi kurularak işlenmeye çalışılmıştır. Hazırlanan programın baş kısmında belirtildiğine göre, söz konusu program hazırlanırken; Türk Millî Eğitim Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile program ve amaçlar konusunda görüşmeler yapılmıştır.⁵ Hazırlanan program 1987 yılından itibaren bu eyalette görev yapan Türk öğretmenlere sunulmuş ve derslerde uygulamaları teklif edilmiştir. Yaklaşık 850 öğretmen uygulama için gönüllü olarak başvurmuştur. 1987 yılı ortalarından itibaren de Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr. Orhan Karmış İslâmî konularda danışman olarak Federal Almanya'daki bu enstitüye gitmiş ve bir yıl boyunca çalışmalara yardımcı olmuştur.⁶

Hazırlanmış olan müfredat programındaki üniteler metod açısından incelendiğinde kişisel yaşantılardan ve günlük hayatta edinilen tecrübelerden yararlanılarak konuların işlendiği görülmektedir. İnceleyeceğimiz örnek ünite de görüleceği üzere konular işlenirken günlük hayattaki olaylardan hareket edilmektedir. Kısacası özel ve tek olaylardan genele doğru bir gidiş göze çarpmaktadır. Hazırlanan ünitelerde bir Müslüman olarak Federal Almanya gibi yabancı bir çevrede yaşamının doğuracağı zorluklar ve bu zorlukların nasıl üstesinden gelinebileceği işlenmektedir. Nitekim bu duruma, hazırlanan müfredat programının giriş kısmında da işaret edilmiş ve Müslüman Türk çocuklarına verilecek din eğitiminden beklenen görevler şu şekilde sıralanmıştır:

— Özellikle Almanya'da doğmuş Müslüman kuşakta, tarih, ahlâk ve dinlerindeki İslâm geleneklerinin bilincini uyandırmak ve gençleri söz konusu gelenekler yardımıyla yönlendirmek;

— Müslüman olmayan bir çevrede Müslüman benliğin gelişmesine yardımcı olmak;

— Müslümanlar ile Hıristiyanların, bu arada özellikle Türkler ile Almanların, eşit haklar, barış ve karşılıklı anlayış içinde güzelce birarada yaşamalarına yardımcı olmak.

Bu sebeple, Müslüman çocuklara verilen din dersi, Almanya'daki durumu dikkate alınmalıdır. İslâm geleneği, Müslümanların Almanya'daki hayat şartlarını yorum-

lamaya ve bunların üstesinden gelmeye yardım etmelidir. Başka bir deyimle, İslâm dini, İslâm topluluklarında şimdiye kadar karşılaşmadığı soruları cevaplandırmak zorundadır. İslâm geleneği ile Müslümanların Almanya Federal Cumhuriyeti'nde yaşadıkları hayat arasında bir bağ kurulmalıdır. Bu da her iki kültürdeki değer ölçülerinin birbiri ile ilişkisini görmek, birbiri ile bağdaşmayanla bağdaşanı açık ve dürüst diyaloglarla ortaya çıkarmak ve böylece karşılıklı olarak birbirini öğrenmek suretiyle uyum çabalarını desteklemek anlamına gelir.⁷

Temel eğitimin ilk dört sınıfı (Grundschule) için hazırlanan bu İslâm din dersleri müfredat programında her sınıf için altı ünite olmak üzere toplam 24 ünite yer almaktadır. Bu üniteler incelendiğinde, her sınıftaki ilk iki ünite dini konular yanında günlük hayat ile ilgili tecrübelerin ağırlık kazandığı görülür. Bunu takip eden diğer iki ünite dini konular ve ibadetlerle ilgili bilgilerle günlük hayatla ilgili tecrübeler mezc edilmiş, ve eşit ağırlıkta verilmeye çalışılmıştır. Her sınıfın son iki ünitesinde ise dini yaşayış ve bilgilerin daha ağırlıkla verildiğini görmek mümkündür. Tablo 1'de bu durum daha açık olarak görülmektedir.

Müfredat programını daha yakından tanımak için programı oluşturan ünitelerin hangi öğelerden oluştuğuna göz atmak yani bir ünitenin çatısını metodik açıdan incelemek yerinde olacaktır. İncelendiğinde görüleceği üzere, müfredat programındaki ünitelerin çatısını dört ana bölüm oluşturmaktadır. Bunlar:

- 1) Ünitenin öğretilmesindeki genel amaç,
- 2) Günlük hayattan alınan temel ve somut tecrübeler,
- 3) Derste işlenebilecek muhtemel konular,
- 4) Üniteyi destekleyen İslâm kaynakları'dır.

Bu bölümler Tablo 2'de daha iyi görülmektedir. Müfredat programında ünitelerin nasıl ele alınıp işlendiğini daha iyi gösterebilmek için programda yer alan bir üniteyi ele alarak değişik bölümlerini orijinaline uygun olarak tanıtmayı uygun gördük ve ilkökul dördüncü sınıf için hazırlanmış olan "ZEKAT VE SADAKA" konulu 21. üniteyi seçtik. Tablo 2,3 ve 4'de bu ünitenin değişik bölümleri ayrıntılı olarak görülmektedir.

4. DER KULTUSMINISTER DES LANDES NORDRHEIN-WESTFALEN, II A 2/6.31-20/4 Nr.136/86 Düsseldorf, den 15 Oktober 1986. s.1.
5. Burada anlatılan Müfredat programı, çalışmaların gerçekleştirildiği enstitü olan "Landesinstitut für Schule und Weiterbildung" adlı kuruluş tarafından "Müslüman Çocuklara Dini Eğitim" adıyla 1986'da bastırılmış olup, çalışmamızda kullanılan tablolar bu kitaptan alınmıştır.
6. GEBAUER, Klaus Dr.; a.g.e., s.9.
7. LANDESINSTITUT FUER SCHULE UND WEITERBILDUNG, Religiöse Unterweisung für Schüler islamischen Glauben 24 Unterrichtseinheiten für die Grundschule, August 1986, s.15.

Tablo 1.

	ALMANYA'DAKİ GÜNLÜK HAYAT		İSLAM'IN ESASLARI
	Yaşanılan ve tecrübe edinilen çevre	Görevler, ibadet ve gelenekler	Dini bilgi
SINIF 1	1. "Birbirimizi tanıyoruz" 2. "Ailemiz"	3. "Bayramları kutluyoruz" 4. "Temizlik imandan gelir"	5. Kuran'ı ve Hz. Muhammed'i öğreniyoruz 6. "Cami-İbadet yerimiz"
SINIF 2	7. "Yabancı bir çevrede yaşıyoruz" 8. "Allah çalışan insanları sever"	9. "Dürüst olalım" 10. "Namazımız"	11. "Allah'ın elçisi Hz. Muhammed" 12. "Allah'tan başka ilah yoktur"
SINIF 3	13. "Dost olmak istiyoruz" 14. "Allah'ın rahmeti cemaatin üzerindedir"	15. "Allah pak olanları sever" 16. "Ey inananlar, oruç size farz kılındı" 17. "Hac"	18. "İslâm devletinin kucusu Hz. Muhammed"
SINIF 4	19. "Almanya'da Müslümanlar" 20. "Allah'a inananlar üzülmeceklerdir"	21. "Zekât ve Sadaka"	22. "Kuran'ımız" 23. "İslâm'ın beş şartı" 24. "İslâm – Allah'a tevekkül"

İncelediğimiz bütün ünitelerde görüldüğü gibi bir ünitenin genel taslağı Tablo 2'de görüldüğü şekliyle verildikten sonra, öğretmenin bu üniteyi işlerken amaçlarının neler olduğu "Didaktik açıklamalar" başlığı altında işlenmektedir. Bu kısımdaki bilgiler bir anlamda ünite çatısını oluşturan "Genel amaç" başlıklı birinci bölümdeki bilgilerin biraz daha ayrıntılı bir açıklaması niteliğindedir. Burada verilen bilgilerde öğrencilerin, o üniteye öğrenecekleri bilgilerle hangi düşüncelere ulaşmalarının hedeflendiği vurgulanmaktadır. Aşağıda, örnek olarak incelediğimiz "Zekât ve Sadaka" konulu ünitenin bu bölümünde hangi bilgilerin verildiği belirtilmiştir:

« Bu ders biriminde neler söz konusudur? (Didaktik açıklamalar)

Zekâtın, İslâm'ın beş şartından biri olduğunu öğrencilerin bundan önceki derslerden bilmesi gerekir. Onlar, bu ders biriminde bu görevin, Müslümanların ibadetlerindeki konumunu tanıyıp öğrenmelidirler ve farz olan bu görevi tamamlayan-sadaka gibi- diğer maddî yardım biçimleri olduğunu da duymalıdır. Bunun anlamı, öğrenciler zekât ve sadakayı yalnız kavram olarak öğrenmemeli, bütünüyle bunu uygulamaya hazır olmalıdırlar.

Öğrenciler, zekâtın aslında Allah için verildiğini ve Allah'ın zekât veren, diğer buyrukları yerine getiren insanları hem bu dünyada, hem de ahirette ödüllendirdiğini

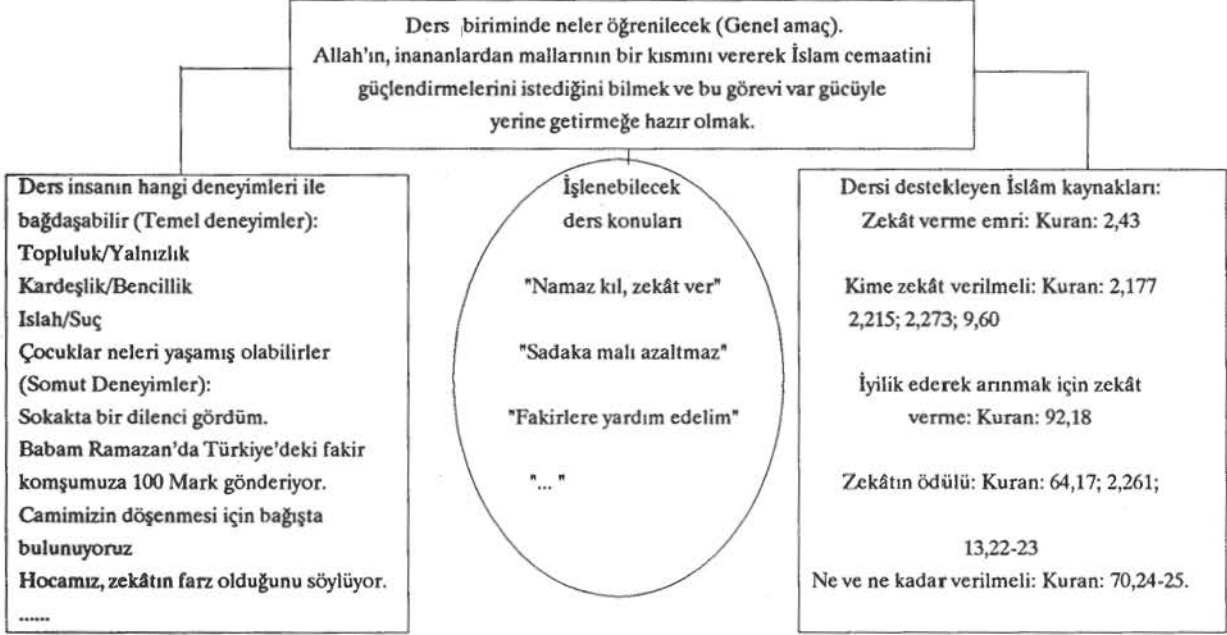
kavramalıdır. Onlar, Allah'ın insanlara karşı keremine şükretmek için zekât verildiğini anlamalıdır. Öğrenciler, Müslüman cemaatinin korunup güçlenmesinde vermenin, paylaşmanın büyük önem taşıdığının bilincine varmalıdırlar. Bu arada, özellikle kendi deneyimleri de dikkate alınmalıdır. Almanya'da yaşayan Müslümanların ülkelerindeki akraba ve dostlarına yaptıkları sosyal yardım da burada söz konusu edilir.»⁸

Ünitenin bunu takip eden bölümünde, derslerde işlenebilecek olan ve günlük hayat ile yakından ilgili olan konular, öğrenim hedefleri ve ilgili kaynaklarla birlikte sunulmaktadır. Ayrıca ünitelerin insanın kişisel tecrübelerinden hareketle işlenmesinde güdülen amaç müfredat programının giriş kısmında şu şekilde açıklanmıştır:

"Din dersi, öğrencilerin edinmiş olduğu deneyimlerden hareket etmeli ve onların yeni deneyimler kazanmasına yardımcı olmalıdır... İnsan çok kez, neden bazı hallerde sempati, sevgi, güven ve umut beslediğini, bazı hallerde ise kin, korku ve umutsuzluk duyduğunu bilemez veya başkalarında bu hislere şahit olur ve sebebini anlayıp açıklayamaz. Bu ve benzeri temel deneyimleri bilinç üstüne çıkarmak din dersine düşen görevlerden biridir. Bu suretle şu hedeflere varılmak istenmektedir:

- Korkunun yenilmesi ve güven kazanılması,
- Şefkatsizlik yerine sevgi,
- Yalnız bırakılma yerine birlik,

Tablo 2. ZEKAT VE SADAKA

- Reddedilme yerine kabul edilme,
- Yalnızlık yerine güvenme duygusu,
- Ümitsizlik yerine ümit,
- Anlaşmazlık yerine uzlaşma,
- Nankörlük yerine minnettarlık,
- Üzüntü yerine sevinç,
- Yalan yerine gerçek,
- Özgür olmama yerine özgürlük
- ...

Bu temel deneyimler pek tabii insanın tamamen somut yaşantı ve deneyimleri arasında yer alır. Çocuklar her gün, her yerde, aile içinde, oyunda, okulda, okula giderken yolda, bir takım durumlara karşılaşırlar ve bu durumlarda herhangi bir şekilde davranmaları gerekir... İnsanların bayram ve eğlencelerde veya daha başka fırsatlarda nasıl iyilik yapıp birbirlerini sevindirdiklerini görürler, öte yandan insanların yalan söylediklerine de şahit olurlar. Televizyon ve radyodan haksızlık, tahribat ve savaş haberleri işitirler. Korkarlar.

Ders bu somut deneyimleri bulup ortaya çıkarmalı ve insanın temel deneyimlerinin bir ifadesi olarak tanımlamalıdır. Öğrenci ancak bu suretle, deneyimlerini başka insanlarla paylaştığının, sorunları ve sıkıntıları ile paypayalnız olmadığını bilincine varır. Bu da toplum

çinde ve toplum sayesinde edinilen deneyimler vasıtasıyla öğrenmenin ön şartıdır.⁹

Müfredat programının giriş kısmında, verilen bu bilgilerde daha sonra, dinî tecrübelerden ve duygulardan hareket ederek bunları din dersinin konusu haline getirmenin psikolojik veya psikoterapik amaçla değil, bu temel tecrübe ve yaşantıları İslâmî geleneklere dayanarak yorumlama amacıyla yapıldığı vurgulanarak şöyle denilmektedir.

«Din dersi, ... insanlarda temel deneyimlerin ifadesi olarak görülen ruhi gerilim ve güçlükleri, İslâm geleneklerine ve Müslüman cemaatinin dayanışmasına güvenen bir Müslüman bilinci ile karşılama cesareti eğilimini artırmak ister. Din dersi, insana, giderilmesi imkânsız gibi görünen gerginliklere katlanmayı ve başkaları için de katlanulabilir hale getirmeyi öğretir.»¹⁰

Din dersinin belirlenen bu amaçlar çerçevesinde günlük hayat ile bağ kurularak nasıl işlendiğini daha iyi gösterebilmek için örnek aldığımız "Zekât ve Sadaka" ünitesine göz atmak yerinde olacaktır. Tablo 3'de de daha iyi görülebileceği gibi, konular; İÇERİK-AMAÇ-ARAÇ şeklinde açıklayabileceğimiz bir bütünlük içinde öğretmenin bilgisine sunulmaktadır.

Ünite plânının son bölümünde ise, Tablo 2'de de görüleceği gibi o ünitenin çatısını oluşturan dört ana bölümden birisi olan "İşlenebilecek Muhtemel Konular"

9. LANDESINSTITUT, a.g.e., s.17-18.

10. LANDESINSTITUT, a.g.e., s.19.

Tablo 3.

Ders nelerle ilgili olmalı (İçindekiler)	Neler Öğrenilmeli (Öğrenim amaçları)	Dersi destekleyebilecek yardımcı araçlar (Yardımcı ders araçları)
<p>1. Zekât veriyoruz.</p> <ul style="list-style-type: none"> * Ramazan Bayramı'nda babam Türkiye'deki amcamıza fakirlere dağıtması için 500 DM gönderiyor. * Yetim olan Alev'e zekat olarak bir elbise verildi. * Komşumuz bu yıl zekatını muhtaçlara dağıtsın diye imama verdi. * Zekat yalnız para olarak verilmez. * ... <p>2. Zekat bir farzdır, İslam'ın beş şartından biridir.</p> <ul style="list-style-type: none"> * Zekat veren kimse, ancak Allah'ın huzurunda niyetini bildirdiği takdirde geçerlidir. * Zekat alçak gönüllülikle verilir. * İtabarını arttırmak için verilen zekat geçerli değildir. <p>3. Neler zekat değildir</p> <ul style="list-style-type: none"> * Doğum günü hediyesi * Zaman zaman sokakta dilenciye verilen para * Derneğe ödenen üyelik aidatı * Devlete ödenen vergiler * ... <p>4. Zekat aslında Allah için ödenir.</p> <ul style="list-style-type: none"> * Allah rızası için zekat veren Allah'ın mükafatına erişir. * Allah, inananların zekatla arınmalarını tamah suçundan kurtulmalarını ister. * Allah, yoksul ve muhtaç Müslümanlara zekat verilmesini ister. * Zekat müslüman cemaatini güçlendirir. * Peygamberimiz zamanında zekat Türkiye'de eskiden ve şimdi zekat <p>5. Sadaka zekat değildir.</p> <ul style="list-style-type: none"> * Sokakta bir dilenciye 50 fenik verdim * Babam bayramdan önce yoksulları düşünmemiz gerektiğini söylüyor. 	<p>Müslümanların zekat verme farzını nasıl yerine getirdiklerini göz önünde canlandırıp anlatabilmek.</p> <p>Zekatın Müslümanlar için dini önemini anlamak.</p> <p>Zekat verme ibadetinin kuralları olduğunu bilmek.</p> <p>Zekatı, başka insanlara her gün verilen bağış, yardım ve hediyelerden ayırmak.</p> <p>Allah'ın zekat vermeyi farz kıldığını bilmek.</p> <p>İslam'da zekatın anlamını tanımak.</p> <p>Zekat verme usulünü öğrenmek.</p> <p>Zekat ile sadakayı ayırtılabilmek</p>	<p>* Zekatın kime, ne olarak ne kadar verildiği hakkında İslam kaynakları: Kuran: 70,24-25; 2,177; 2,273; 2,215; 9,60 - Cep ilmihali, S.81 vd.</p> <p>* Ailemize ve akrabalarımıza zekatlarını nasıl verdiklerini soruyoruz.</p> <p>* İmama zekatı ne için kullandığını soruyoruz.</p> <p>* Tam namaz Hocası'ndan hikayeler dinliyoruz.</p> <p>* Zekat emri hakkında İslam kaynakları Kuran: 2,43 (farz); 2,271 (zekat nasıl verilir); 2,264; 4,38 (zekatın geçersizliği hakkında)</p> <p>* Zekat hakkında öğretilen bilgi -İslam ansiklopedisi -Richard Hartmann: "Die Religion İslam" -Monika Tworuschka: "İslam", S.68-74 -Fikri Yavuz: "İslam ilmihali" S.234 -Karahan, S.99-102 -Gazete makaleleri -Kuran ayeti (2,43) öğreniyoruz.</p> <p>* Hangi nedenlerle hediye yaptığımızı konuşuyoruz</p> <p>* Annemize, babamıza niçin vergi ödediklerini soruyoruz.</p> <p>* Zekatın dini anlamı hakkında İslam kaynakları: Kuran. 64,17; 2,261 vd (Ödül); 92,18 (Arınma) Kuran: 51,19; 2,177; 2,215; 2,273; 9,60 (Kime zekat verilir)</p> <p>* Öğretilen bilgi Karahan</p> <p>* Karşılaştır, Ders birimi 14 ("Allah'ın rahmeti cemaat üzerindedir.")</p> <p>* Türkiye'de eskiden ve şimdi zekat verme öğretilen bilgi.</p> <p>* Zekat, sadaka ve hediye arasındaki farklar üzerinde konuşuyoruz.</p> <p>* Dini kaynaklı hikayeler dinliyoruz: -Hadis: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (Ortaokullar için 1) S.82</p>

Tablo 4. *Derste ağırlık noktaları neler olabilir? (Muhtemel konular)*

"Namaz kıl, zekat ver"
Bu vurgulama, ibadette zekat ile diğer dini görevler arasındaki ilişkiyi belirtmeyi amaçlar. Burada, özellikle zekatın farz olduğu vurgulanır. Öğrenciler, verme ve paylaşma suretiyle cemaatin korunmasına katkı katılmamalarının kendi arzularına bırakılmadığının bilincine varmalıdırlar.
"Sadaka malı azaltmaz"
Bu biçim anlatımla, konunun daha çok dini yönü vurgulanır. Öğrencilere, zekatın aslında Allah rızası için verildiği ve Allah'ın bu şükran işaretine, insanları —dünyada ve ahirette— ödüllendirerek cevap verdiği anlatılır.
"Fakirlere yardım edelim"
Konunun bu biçim anlatımıyla zekat ve daha başka yardım şekillerinin cemaati güçlendirmekteki öneminin belirtilmesi amaçlanır. Öğrencilere uygulama imkanları gösterilmelidir. Onlar, büyüdükleri zaman, zekat vererek Müslüman cemaati içindeki bağlılığı sürdürmeğe yetenekli ve hazır olmalıdırlar.

başlığı altında yer alan ifadelerin derslerde nasıl söz konusu edileceği ve bunların derslerde öğrencilere anlatılmasıyla onlara kazandırılacak davranışların neler olduğu geniş olarak açıklanmaktadır. Örnek aldığımız "Zekât ve Sadaka" ünitesindeki bu bölüm Tablo 4'de görülmektedir.

Kuzey Ren-Westfalya eyaletindeki "Okul ve Meslek Geliştirme Enstitüsü"nde bir yandan yukarıdan beri anlatmaya ve tanıtmaya çalıştığımız müfredat programı geliştirilirken, diğer yandan da kurulan bir komisyonda ilkokulun ilk dört sınıfı için hazırlanan bu müfredat programına uygun olarak din dersi kitabı yazım çalışmalarına devam edilmektedir. Nitekim bu çalışmaların ürünü olarak ilkokul 1. ve 2. sınıf ders kitapları yayınlanmış, ayrıca bunlara uygun öğretmen el kitabı hazırlanmıştır. Diğer sınıflar için müfredat programı ve ders kitabı hazırlama çalışmaları devam etmektedir.

B) İslâm Din Derslerini Verecek Olan Öğretmenlerin Eğitilmesi

Şüphesiz eğitimi mükemmelleştirebilmek için sadece eğitim araçları olan müfredat programlarını, ders kitaplarını ve yardımcı araç, gereçleri mükemmel hale getirmek ve eğitim ortamını hazırlamak yeterli değildir. Mükemmelle ulaşmak için aynı zamanda söz konusu eğitimi verecek olan kişinin de o tür eğitimi vermeye hazır olması ve istenen programa uygulayabilecek tarzda yetiştirilmiş olması gerekmektedir. Bu düşüncelerden hareketle yukarıda sözü edilen İslâm din dersi müfredat programını hazırlayan enstitüde programı uygun din dersi verecek olan öğretmenlerin hizmet içi eğitiminden geçirilmesi düşünülmüş ve uygulamaya geçilmiştir. Burada özellikle, Kuzey Ren-Westfalya eyaletinde görev yapan ve müfredat programını uygulayan öğretmenlerin

Alman Eğitim Bakanlığı tarafından yöreden atanan öğretmenler olduklarını belirtmek yerinde olur. Uzun yıllardır orada görev yapan bu öğretmenler dil zorluğunu kısmen de olsa aşmayı başarmışlar, bu da onların Alman eğitim sistemine uyumlarını biraz daha kolaylaştırmıştır.

Araştırma ve gözlemlerimize göre, bu eyalette bulunan Türk öğretmenlerin dil zorluğunu belli ölçüde de olsa aşmış olmaları kendileri için bir avantajdır. Ancak diğer taraftan bu öğretmenlerin büyük bir kısmının din eğitimi verecek yeterliliğe sahip olmamaları onlar için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Öğretmenlerin çoğu ilköğretmen okulu veya Eğitim Enstitüsü mezunlardır. Dolayısıyla, özellikle ilkokulun başlangıç sınıflarında olan ve yabancı bir kültür çevresinde bulunan Müslüman öğrencilere verilecek din eğitimi konusunda yeterli bilgi birikimine sahip olduklarını söylemek güçtür. Nitekim bu çalışmaların yöneticisi durumunda olan Dr. Klaus Gebauer öğretmenlerin bu eksikliklerine işaret etmiş, "Öğretmenlerin az bilgiye sahip olduklarını ve bildiklerine inandıklarının tam doğru olmadığını kabul etmeye hazır olmaları gerektiğini" vurgulayarak yapılan bu çalışmaların başarıya ulaşması için bunun çok önemli olduğunu belirtmiştir. Dr. Gebauer'e göre "Öğretmenler genelde, öğrencilerin kişisel tecrübeleriyle kendi tecrübelerini tarih boyunca İslâmî hayatın ortak tecrübeleriyle bilinçli bir ilişki ve bağlantı anlayışı içinde ele alamamaktadırlar."¹¹ Bu eksiklikleri giderebilmek için yukarıda sözünü ettiğimiz hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenmiştir. Federal Almanya'daki araştırmalarım sırasında bir kısmına bizzat katılma imkânı bulduğum bu seminerlerde öğretmenlere hem bazı metodik bilgiler verilmekte, hem de davet

9. LANDESINSTITUT, a.g.e., s.17-18.

10. LANDESINSTITUT, a.g.e., s.19.

edilen ilahiyatçı bilim adamları* yoluyla dini konularda bilgi sahibi olmaları sağlanmakta, ayrıca başvurabilecekleri temel kitaplar tanıtılmaktaydı.

Yukarıda sözünü ettiğimiz hizmet içi seminerlerine bu eyalette bulunan şehirlerden seçilen Türk öğretmenlerin oluşturduğu çekirdek bir grup katılmaktadır. Bu gruba mensup öğretmenlerden herbiri, kendi bölgelerinde görev yapan ve gönüllü olarak bu çalışmalara katılmayı kabul eden bir Alman öğretmenle birlikte çalışmakta ve yardımlaşmaktadırlar. Her iki öğretmen beraber çalışarak üniteleri planlamakta, hangi konuyu nasıl işleyeceklerine karar vermektedirler. Daha sonra Türk öğretmen planlandığı şekilde Türk çocuklarıyla birlikte dersi işlemekte ve elde edilen sonuçlar birkaç ayda bir düzenlenen seminerlerde tartışılmakta, fikir alışverişinde bulunulmakta ve aksayan yönler düzeltilerek seminerlere katılan pedagoğların da yardımlarıyla konuların işlenişinde yeni yöntemler düşünülmektedir. Böylece seminerlere katılan Türk ve Alman öğretmenlerle pedagoğlar arasında karşılıklı bir bilgi ve tecrübe alışverişi meydana gelmektedir.

Öğretmenlerin yetiştirilmesi konusunda düzenlenen hizmet içi eğitim seminerlerinin ikinci aşaması çekirdek grubu oluşturan bu öğretmenlerden her birinin kendi bölgelerinde 20'şer kişilik gruplar oluşturarak yaklaşık iki yıl boyunca öğrendikleri bilgileri bu yeni gruplara aktarmalarıdır. Böylece zincirleme bir eğitim gerçekleşmekte ve yeni gruplar da İslâmî konularda bilgilendirilmektedir. İkinci aşama olarak planlanan bu seminerlerin bir yıl boyunca toplam 100 saat olarak gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Ancak genelde Türk öğretmenlerin din dersleri vermesi ve bu kurslara katılması kendi isteklerine bırakılmıştır.¹²

C) İslâm Din Dersleri Müfredat Programı ve Ders Kitabı Hazırlık Çalışmalarına Yönelik Olumlu ve Olumsuz Tepkiler

Kuzey Ren-Westfalya eyaletinde yürütülen ve bizim inceleme konusu yaptığımız çalışmaların en

önemli özelliği yukarıda da belirttiğimiz üzere ileride bütün Almanya'ya yaygınlaştırılmasının düşünülmüştür. Bu bakımdan hazırlanan programın, ilgili bütün taraflarca kabul görmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle söz konusu İslâm Din Dersleri Müfredat Programı hazırlandıktan sonra kamuoyunun bilgisine sunulmuş ve Federal Almanya'daki çeşitli dinî kuruluşlardan program ile ilgili görüş ve değerlendirmelerini bildirmeleri istenmiştir.

Hazırlanan müfredat programı ile ilgili olarak olumlu görüş bildiren dini kuruluşlar olduğu gibi, Programa belli noktalarda karşı çıkan veya tamamen reddeden kuruluşlar da vardır. Örnek olarak "İslâm Kültür Merkezleri Birliği", "Aachen İslâm Birliği" ve "Güney Almanya İslâm Birliği" gibi kuruluşlar yazdıkları ortak raporda belirttikleri gibi hazırlanan programı yetersiz görmekte ve geçerli sayılabilecek bir müfredat programı hazırlık çalışmalarına kendilerinin de katılması gerektiğini savunmaktadırlar. Söz konusu kuruluşlar bu eyalette din derslerinin statüsünün belirsiz olduğuna işaret etmekte ve din derslerinin okullarda resmî olarak yer almadığını sadece ana dili tamamlama derslerinin bir bölümü olarak din derslerinin yapıldığını vurgulayarak öncelikle buna çözüm bulunmasını istemektedirler. Ayrıca müfredat programının, bilgisi yetersiz ve dine karşı olan öğretmenler tarafından kendi amaçları doğrultusunda kullanılmaya müsait olduğunu iddia eden bu kuruluşlar, programın Hıristiyan Avrupa'nun tasavvurlarına uygun olarak hazırlandığını söylemektedirler.¹³ Başlangıçta, verilen bu ortak raporu imzalayarak aynı düşünceleri paylaştığını bildiren "Federal Almanya Müslüman Mülteciler Dinî İdaresi" adlı kuruluş, daha sonra ayrı bir bildiri yayınlayarak bu görüşünü değiştirmiş ve müfredat programı hazırlık çalışmalarını desteklediğini açıklamıştır.¹⁴ Yapılan çalışmalar konusunda olumlu görüş bildiren bir başka kuruluş da "Alman Müslümanlar Cemaatinin İslâm Merkez Enstitüsü" adlı kuruluştur.¹⁵

Federal Almanya'daki Türklerin kurdukları dinî derneklerin büyük çoğunluğunu çatısı altında toplayan ve üye dernek sayısı gittikçe artan "DİTİB-Diyana İşleri Türk İslâm Birliği" adlı kuruluş da söz konusu müfredat

*) Bu enstitüdeki öğretmenlere yönelik eğitim çalışmalarına katkıda bulunmak üzere davet edilen ilâhiyatçı ve eğitimcilerden bazıları şunlardır: Prof. Dr. Beyza Bilgin (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) Prof. Dr. Kerim Yavuz (Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) Dr. İsmail Balic (Viyan), Prof. Dr. Lohannes Laehnemann (Erlangen-Nürnberg Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi), Dr. Fuad Kandil (Karlsruhe Üniversitesi). Ayrıca Prof. Dr. Orhan Karmış'ın (Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) bir yıl boyunca danışman olarak enstitüdeki çalışmalara katkıda bulunduğunu belirtmiştik.

12. DER KULTUSMINISTER DES LANDES NORDRHEIN-WESTFALEN, I B 6.42.1/01.03. Nr. 479/88 20 Juni 1988 Anlage s.3.
13. VERBAND DER ISLAMISCHEN KULTURZENTREN (İslâm Kültür Merkezleri Birliği), Cur/01, Köln, den 09.06.1988. s.1,9,10.
14. GEISTLICHE VERWALTUNG DER MUSLIM-FLUECHTLINGE IN DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND e. V. Nürnberg, 28. Juni 1988.
15. ISLAMISCHES ZENTRALINSTITUT DER DEUTSCH-MOSLEMISCHEN GESELLSCHAFT Soest, den 7. Juni 1988. s.1.

programı ile ilgili olarak verdiği raporda programın metodik olarak uygun ve mantıklı bir düzene sahip olduğunu belirtmiş bunun yanında muhteva ile ilgili tenkitlerini de bildirerek düzeltilmesi gereken yerlere işaret etmiştir. Bu kuruluş da yine programın başarıya ulaşması için dinî bilgisi yeterli öğretmenlere ihtiyaç bulunduğunu vurgulamış, ayrıca üniteler içinde yer alan kaynakların yeterince dikkat ve itina ile seçilmemiş olduğunu belirtmiştir.¹⁶

III- KUZEY REN-WESTFALYA EYALETİNDE GÖREV YAPAN VE İSLÂM DİN EĞİTİMİ KONUSUNDA HİZMET İÇİ EĞİTİMDEN GEÇEN TÜRK ÖĞRETMENLERİN OKULLARDAKİ DİN DERSLERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ:

Federal Almanya'da yaptığımız araştırmalar sırasında Kuzey Ren-Westfalya eyaletinde hazırlanan ve bizim bu çalışmamıza konu olan İslâm Din Dersi Müfredat Programı'nı uygulayan bazı öğretmenlerle görüştük ve din derslerinin durumu, öğrencilerin derslere karşı ilgileri ile öğretmen olarak kendilerinin karşılaştıkları güçlüklerle ilgili onların düşüncelerini öğrenmeye çalıştık. Görüştüğümüz Türk öğretmenler, 10-20 yıl arasında değişen bir süreden beri Federal Almanya'da öğretmenlik yapan, belli bir seviyede dil problemini çözmüş ve İslâm din dersi hizmet içi seminerlerine katılmış olan kişilerdir. Bu öğretmenler hazırlanan müfredat programını bizzat kendi derslerinde uygulamaktadırlar.

Öğretmenlerle yaptığımız görüşmelerde edindiğimiz bilgilerden çıkardığımız dikkate değer sonuçlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Uyguladıkları programın daha da geliştirilmesi gerektiğine işaret eden öğretmenler, Federal Almanya'daki kültürel ortam Türkiye'dekinden farklı olduğu için, Müfredat programı ve ders kitaplarının da Türkiye'dekinden farklı hazırlanması gerektiğini vurgulayarak ders konularının çocukların yaşadığı hayat ile bağlantılı olmasının şart olduğunu söylemektedirler.

2- Öğretmenler, İslâm din derslerinde Müslüman öğrencilere kendi inançlarını öğretmekle beraber diğer dinleri de tanıtarak hoşgörü anlayışını geliştirmeyi temel amaçlardan saymaktadırlar.

3- Öğretmenler, ders kitabı olarak esas aldıkları ve kullandıkları kitaplar dışında yardımcı araç-gereç ve materyal bulamadıklarını, ama kendi gayretleriyle bazı resim, fotoğraf, maket vs. hazırladıklarını ifade etmişlerdir.

4- Türk çocuklarının din derslerine karşı ilgi duyduklarını ifade eden öğretmenler, isteğe bağlı olmasına rağmen hemen hepsinin derslere katıldığını ve din derslerinin, çocukların uyumlu ve güzel davranışlar kazanmasında faydalı tesirleri olduğunu belirtmişlerdir.

5- İslâm Din derslerinin İlahiyat Fakültesi mezunu öğretmenler veya öğretmenlik formasyonuna sahip din görevlileri tarafından verilmesinin daha faydalı olacağı fikrine katılmayan öğretmenler bu düşüncelerini; "İlahiyat Fakültesi mezunu olan din görevlileri veya öğretmenlerin ilkökul çocuğunun psikolojisini çok iyi bilemeyeceği ve çocuğun seviyesine inemeyeceği", "Federal Almanya gibi yabancı bir çevrenin şartlarına uyum sağlayamayacakları" ve "Uzun süre Federal Almanya'da yaşamadıklarından çevreye ve eğitim sistemine yabancı oldukları" gibi gerekçelerle açıklamaya çalışmaktadırlar.

6- Bir yandan dini tahsil yapmış din görevlilerinin pedagojik yeterlilikleri konusunda şüphe ifade eden öğretmenler, diğer taraftan okula devam eden kendi öğrencilerinin yarından fazlasının (%60 civarında) camilerdeki din görevlilerinin verdikleri kurslara gittiklerini de belirtmektedirler.

7- Görüştüğümüz öğretmenler, velilerin, çocuklarını camilerdeki kurslara göndermelerinin sebebini "Çocukların Kur'an okumasını ve ibadet konularını iyice öğrenmeleri arzusu" olarak açıklamakta ve velilerin okuldaki din derslerinden belediklerinin öncelikle öğrencilerin söz konusu bu iki konuda yetiştirilmeleri olduğunu söylemektedirler.

8- Araştırmalarımızdan elde ettiğimiz sonuçları göre camilerde görevli bulunan ve dini yüksek tahsil yapmış olan kişilerle, okullarda görev yapan Türk öğretmenler arasında diyalog eksikliği ve kopukluk vardır. Her iki kesim de birbirine şartlanmış bir şekilde bakmakta ve birbirlerini yetersiz saymaktadırlar.

IV- GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Federal Almanya'da İslâm Din Eğitimi konusunda en kapsamlı çalışmaların olduğu Kuzey Ren-Westfalya eyaletindeki İslâm din dersleri müfredat programı ve ders kitabı hazırlık çalışmalarının eğitim açısından bizce dikkat çekici yönlerinden birisi, din derslerinin ilkökul birinci sınıftan başlatılmasıdır. Bu durum, o yaş grubunun psikolojik gelişimi dikkate alınarak hazırlanacak olan bir din dersi programının çocuğun sosyalleşmesine katkıda bulunacağını eğitimciler tarafından kabul edildiğini göstermektedir. Türkiye'de ilkökul çocuklarının dini kavram ve olayları doğru algılayamayacakları şeklindeki

16. TUERKISCH-ISLAMISCHE UNION DER ANSTALT FUER RELIGION e.V. (DİTİB-Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği), Zeichen 87/347 Bericht s.1-19.

düşünce bizce aşırı ve gereksiz bir hassasiyetin ürünüdür. Kanaatimize göre tartışılması gereken konu ilkokul 1., 2. ve 3. sınıf öğrencilerine din dersi verilmesi veya verilmemesi değil, bu çağ çocuğunun seviyesine uygun, açık ve anlaşılır bir müfredat programına uygun din dersi verilmesidir.

Kuzey Ren-Westfalya eyaletinde sürdürülen İslâm din dersleri müfredat programı ve ders kitabı hazırlık çalışmalarının tenkid edilecek pek çok yönü bulunabilir. Ama şunu kabul etmek gerekir ki, elde mevcut din dersi müfredat programlarına nazaran iyi bir teknikle hazırlanmıştır. Çünkü program hazırlanırken çocuğun gelişim psikolojisi öğrenme psikolojisi, öğretim ilke ve yöntemleri, gibi alanların verileri göz önünde bulundurulmuştur. Hazırlanan programın özellikle vurgulanması gereken bir yönü de öğrencilerin yaşadığı günlük hayat ile yakından bağ kurulmasıdır. Böylece öğrenci derslerde edindiği bilgiler ile günlük hayatta yaşadığı olayları birbirine bağlayabilecek bu sayede din dersi amacına ulaşmış olacaktır.

Federal Almanya'da hazırlanan söz konusu müfredat programının aksayan ve hatalı olan yönleri olumlu uyarılar ve uygulama sonuçlarının ışığında düzeltilmeye inanıyoruz. Bu düşünce ile birkaç noktaya işaret etmek istiyoruz.

Hazırlanan müfredat programındaki dersi destekleyen kaynaklar seçilirken genelde Kur'an-ı Kerim ve temel hadis kitapları esas alınmıştır. Ama gösterilen kaynaklar arasında zaman zaman cep ilmihali, namaz hocası vb. kitapların da kaynak kitap olarak öğretmenlere tavsiye edildiğine rastlanmaktadır. Kanaatimizce küçük çapta olan ve sınırlı bilgi içeren bu tür kitaplar yerine daha geniş kapsamlı ilmî eserlerin kaynak olarak tercih edilmesi yerinde olurdu.

Üzerinde durulması ve dikkat çekilmesi gereken bir başka nokta da, din dersi kitapları hazırlanırken bu kitaplarda yer alacak resimlerin seçimi ile ilgilidir. Bu seçimde daha dikkatli ve isabetli davranılması yapılan çalışmaların değerini artıracak ve muhtemel tepkileri önleyecektir. Ama bu tür hataların düzeltilmesi mümkündür. Bize göre önemli olan Federal Almanya'daki Türk çocukları için böyle bir programın hazırlanmış oluşudur. Zira yabancı bir toplum ve yabancı bir kültürel çevrede azınlık olarak yetişen Türk çocuklarına kendi millî ve dinî kimliklerini kazandırmak için kültürümüzün temel unsurlarından olan dinin de eğitimini vermek gerektiği açıktır. Çünkü, eğer çocuklarımızın Türk kültürünü kazanmaları ve kişiliklerini tam oluşturmaları isteniyorsa, Türk kültürünü şekillendiren temel unsurlardan olan İslâm dini'nin de onlara en güzel şekilde öğretilmesi gerekir, düşüncesindeyiz.

Böylece çocuklar hem kendi kültürlerine yabancı kalmayacaklar, hem de çarpık kişilikler geliştirerek gerek Alman toplumu, gerekse Türk toplumu için problemlili kişiler olmaktan kurtulacaklardır.

Makalemizde ele aldığımız konular çerçevesinde İslâm din eğitiminde karşılaşılan güçlüklerin çözümü ile ilgili önerilerimizi şöyle sıralayabiliriz:

1- Öğretmenlerin görüşlerini sıralarken de belirttiğimiz gibi Federal Almanya'daki Türk çocuklarının din eğitiminde etkili bir şekilde rol oynayan iki grup vardır. Bunlar öğretmenler ve camilerdeki din görevlileridir. Ancak üzülecek belirtmek gerekir ki, bu iki grup arasında diyalog eksikliği vardır. Söz konusu iki grubun birbirine yaklaştırılması ve ortak çalışmalar yapmalarının sağlanması, hem birbirleri hakkında sahip oldukları peşin fikirleri giderecek hem de Türk çocuklarının iyi bir din eğitimi almalarını sağlamış olacaktır. Öğretmenler, din görevlilerinin pedagojik bilgilerinin olmadığını sanmakta, din görevlileri ise öğretmenlerin dinî konularda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını düşünmektedirler. Çocukların din eğitimi konusunda birisi camide diğeri okulda büyük rol oynayan bu iki kesimin birbirine yaklaştırılması eğitimin başarısı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu konuda olumlu çalışmaları olduğunu bildiğimiz (DİTİB) *Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği* adlı kuruluşun gayretlerini daha da artırması ve Türk öğretmenleri ile kendisine bağlı din görevlileri arasında diyalog kurulması ve yakınlaşma zemini oluşturulması konusunda öncülük yapması ve bu amaca yönelik toplantı ve seminerler düzenlemesi çocukların eğitimine olumlu katkıda bulunacaktır.

2- Federal Almanya'ya gönderilecek olan din görevlilerinin seçiminde dil bilenlerin tercih edilmesi, onların gönderilmeden önce, Almanya'daki vatan-daşlarımızın sorunları, Türk çocuklarının din eğitiminde oynayacakları önemli rol ve Federal Almanya'daki toplumsal yapı konularında Türkiye'de iken üç veya altı aylık seminer programlarıyla bilgilendirilmeleri bizce Diyanet İşleri Başkanlığına düşen önemli bir görevdir ve din görevlilerinin yurt dışındaki başarılarını olumlu yönde etkileyecektir.

3- Türk çocuklarının eğitim ve din eğitimi konusunda karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak velilerin aydınlatılması ve onların öğretmenlerle diyaloglarının artırılması için gayret gösterilerek aydınlatıcı toplantı ve konferanslar düzenlenmesi kanaatimizce çocukların okul başarılarına da olumlu katkıda bulunacaktır.

4- Öğretmenler tarafından, din derslerinde, hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar için dini bayramların önemi vurgulanarak karşılıklı ziyaretler ve toplantılar

düzenlenmesi hem çocukların hem de her iki toplumun birbirlerini daha iyi anlamalarına yardımcı olacaktır.

5- Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yurt dışındaki Türk çocuklarının eğitim sorunlarını inceleyen, Türkçe, hayat bilgisi, Din dersi vb. alanlarda yeni programlar geliştiren sürekli bir araştırma birimi oluşturulması bizce ivedilikle atılması gereken bir adımdır ve belli sürelerle oluşturulan komisyon çalışmalarıyla sorunları çözüm bulmak çok zordur.

6- Diyanet İşleri Başkanlığının öncelikle Türkiye'den gönderilen din görevlilerinin buldukları yerler başta olmak üzere Federal Almanya'daki vatandaşlarımızın kurdukları dini derneklere kendi yayınlarından ve tefsir, hadis kitaplarıyla diğer temel din eserlerinden ücretsiz göndererek vatandaşlarımızın dini bilgi ve kültürlerini artırmaları için girişimde bulunması olumlu ve faydalı sonuçlar doğuracaktır.

Konu ile ilgili önerileri daha da genişletmek mümkündür. Ancak burada acilen dikkate alınması gereken bir noktaya daha dikkat çekerek sözlerimizi bitirmek istiyoruz. Bilindiği gibi Avrupa son zamanlarda hızlı bir değişim geçirmektedir. Yakın bir gelecekte Avrupa Topluluğu'na üye ülkeler arasındaki sınırların kaldırılması düşünülmektedir. Bu ülkeler ekonomik ve kültürel birliğe doğru gitmektedirler. Öte yandan özel-

likle son aylarda Doğu Avrupa'da büyük gelişmeler olmakta, Doğu ve Batı Almanya birleşmeye doğru hızla yaklaşmaktadırlar. Söz konusu gelişmelerin gerek bütün dünyada ne gibi sonuçlar doğuracağına, gerekse bizim, Avrupa'daki vatandaşlarımızı ve çocuklarını hem ekonomik hem de kültürel yönden nasıl etkileyeceğinin çok iyi hesaplanması, üzerinde önemle durularak araştırılmasının gereği açıktır.

Yapacağı tesirler bakımından incelenmesi gereken bütün bu gelişmeler ışığında düşüncelerimiz Avrupa'da ve özellikle Federal Almanya'da yaşayan Türk çocuklarına verilecek İslâm din eğitiminin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Dikkat çekmek istediğimiz bir başka nokta da Federal Almanya geneli göz önüne alındığında farklı İslâm din eğitimi uygulamalarının bulunmasıdır. Eyaletler arasında İslâm din eğitimi konusunda görülen değişik modeller Türk çocuklarının farklı din kültürü ile yetişmelerine neden olmaktadır. Bazı eyaletlerde düzenli, sistemli ve bir program dahilinde din eğitimi verilirken, bazı eyaletlerdeki din eğitimi belli bir program ve sistemden yoksundur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, üçüncü ve dördüncü nesil dediğimiz Türk çocuklarının da kaybedilmemesi için eğitim ve din eğitimi konularında mahallinde yapılacak araştırmaların çoğaltılması zorunludur.

BİBLİYOGRAFYA

1. DER KULTUSMINISTER DES LANDES NORDRHEIN-WESTFALEN; II A 2/6. 31-20/4 Nr. 136/86 Düsseldorf, den 15 Oktober 1986.
2. DER KULTUSMINISTER DES LANDES NORDRHEIN4-WESTFALEN; I B 6.42.1/01.0 Nr. 479/88 Düsseldorf, den 20 Juni 1988.
3. GÉBAUER, Klaus Dr.; "Religiöse Unterweisung für Schüler islamischen Glaubens in deutschen Schulen "Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri"ne sunulan tebliğ, Ank. 8-10 Nisan 1988.
4. GEISTLICHE VERWALTUNG DER MUSLIM-FLUECHLINGE IN DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND e.V., Nürnberg, 28 Juni 1988.
5. ISLAMISCHEN ZENTRALINSTITUT DER DEUTSCH-MOSLEMISCHEN GESELLSCHAFT Soest, den 7 Juni 1988.
6. LAEHNEMANN, Johannes Prof.Dr.; *Kulturbegegnung in Schule und Studium*, Hamburg 1983 s.7.
7. LANDESINSTITUT FUER SCHULE UND WEITERBILDUNG; *Religiöse Unterweisung für Schüler Islamischen Glaubens-24 Unterrichtseinheiten für die Grundschule* August 1986, s.15.
8. TEZCAN, Mahmut Doç.Dr.; *Yurt Dışından Dönen Gençlerin Uyum Sorunları* Ankara 1987. s.2.
9. TUERKISCH-ISLAMISCHE UNION DER ANSTALT FUER RELIGION e.V.; (Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği), Unser Zeichen 87/347 Bericht Köln trz.
10. TÜRKDOĞAN, Orhan Prof.Dr.; *İkinci Neslin Dramu*, İst. 1984 s.24.
11. VERBAND DER ISLAMISCHEN KULTURZENTREN (İslâm Kültür Merkezleri Birliği); Unser Zeichel Cur/01 Köln, den 09.06.1988